

Asia: VN/34692/2024

Lausuntopyyntö toimeentulotuen kokonaisuudistuksesta

Lausunnonantajan lausunto

Velvoitteeseen ilmoittautua työttömäksi työnhakijaksi, velvoitteeseen hakea ensisijaista etuutta ja perusosan alentamiseen liittyvä lausuntopalaute:

Lakiesityksen tavoite tarkoittaa toimeentulotukea viimesijaisena etuutena on sinänsä kannatettava. Ehdotuksessa työttömäksi työnhakijaksi ilmoittautumisen ikäraja yhtenäistettäisiin työttömyysturvalain ja vanhuuseläkeiän mukaisesti, mikä tukee yhdenvertaisuutta ja selkeyttää tukijärjestelmän ymmärrettävyyttä.

Velvoite hakea koko-aikatyötä (vähintään 30 h/vko) ulotettaisiin jatkossa osa-aikatyötä tekeviin, kannattamatonta yritystoimintaa harjoittaviin ja ilman opintoetuutta opiskeleviin. Poikkeuksia olisivat muun muassa laitoshoidossa oleminen, alle 3-vuotiaan lapsen hoitaminen kotihoidontuella, omaishoitajana toimiminen, asepalvelus tai vastaavat syyt. Kannattamattoman yritystoiminnan selkeä määrittely vähentää

tulkinnanvaraa. Päätoimisella opiskelijalla, joilla ei ole oikeutta opintoetuuksiin, ei lähtökohtaisesti ole oikeutta työttömyysetuuteen eikä esimerkiksi omaehtoiset opinnot työttömyysetuudella ole mahdollisia, jos opinnot on jo aloitettu aikaisemmin. Uudistus

ei saa johtaa tilanteeseen, joka kannustaa esimerkiksi ammattitutkinnon suorittamisen lopettamiseen toimeentulon turvaamiseksi.

Työnhakuvelvollisuus koskisi jatkossa myös osatyökykyisiä, joilla ei ole oikeutta työttömyysetuuksiin sekä osatyökyvyttömyyseläkkeen saajia, joiden tulisi hakea osa-aikatyötä. Vaatimus voi muodostua kohtuuttomaksi merkittävien elämänhallinnan haasteiden kanssa eläville henkilöille, etenkin jos he ovat jo toimintakykyään ylläpitävien ja tukevien palveluiden, kuten sosiaalisen kuntoutuksen, tuetun asumisen ja korvaushoidon piirissä. Lähtökohtaisesti velvoitteiden tulisi vastata asiakkaan arjen toimintakykyä ja elämäntilannetta, jotta sanktiot eivät estä esimerkiksi kuntoutumista.

Lappeenrannan kaupunki osoittaa huolensa siitä, että toimeentulotuen kokonaisuudistuksessa on elementtejä, jotka toteutuessaan sitovat työvoimaviranomaisen resursseja asiakaskuntaan, jonka työnhakijaksi ilmoittautuminen ei ole tarkoituksenmukaista eikä vastaa työmarkkinoiden tarpeita.

Laissa työvoimapalvelujen järjestämisestä korostuu työvoimaviranomaisen tehtävä tarjota asiakkailleen heidän palvelutarpeidensa mukaisia julkisia työvoimapalveluja, jotka parhaalla tavalla tukevat osaavan työvoiman saatavuutta ja edistävät henkilöasiakkaiden työllistymistä avoimille työmarkkinoille tai yritystoiminnan käynnistämistä. Hallituksen esityksen toimeentulotuesta annetun lain muuttamisesta mukaan työvoimaviranomaisen vastuulle ohjattaisiin jatkossa asiakkaita kuten päätoimisia opiskelijoita ja esimerkiksi terveydenhuollon asiantuntija-arvion

perusteella työkyvyttömiä henkilöitä, joiden ei voida arvioida työllistyvän avoimille työmarkkinoille nykyiseen lainsäädäntöön pohjautuvien työvoimaviranomaisen järjestämien palveluin. Päätoiminen opiskelija tai työkyvytön henkilö, voi jo tälläkin hetkellä hakeutua omatoimisesti osaamistaan ja työkykyään vastaaviin tehtäviin joko omatoimisesta tai esimerkiksi työvoimaviranomaisen myös muille kuin työnhakijaksi

rekisteröityneille tarjoamien tieto- ja neuvontapalvelujen tuella. Tällainen asiointi pohjautuu asiakkaan tarpeeseen ja omaan motivaatioon, eikä käytännössä aiheuta työvoimaviranomaiselle velvoitetta laajentaa omaa palveluvalikoimaa.

Mikäli työvoimaviranomaisen asiakkuuteen ohjataan lakiin pohjautuen tulevaisuudessa myös muuta kuin sen perustehtävän mukaista asiakaskuntaa, joutuvat työvoimaviranomaiset todennäköisesti rekrytoimaan lisää henkilöstöä toteuttaakseen laissa hyvin yksityiskohtaisesti määritettyjä asiakaspalveluprosesseja sekä hankkimaan kokonaan uudenlaisia palveluja, jotta tuota uutta asiakaskuntaa voidaan ainakin nimellisesti tukea kohti avoimia työmarkkinoita. Mikäli kunnille ja työvoimaviranomaisille säädetään lisävelvoitteita tulee nämä huomioida kunnille

suunnatussa rahoituksessa.

Kokemuksemme mukaan usein heikossa työmarkkinatilanteessa olevilla työnhakijoilla on muita palvelutarpeita kuin mitä työvoimaviranomainen voi tarjota.

Työvoimaviranomaisen näkökulmasta näiden asiakasryhmien kohdalla tulisikin ensisijaisesti huolehtia riittävästä sosiaali-, terveys-, päihde-, mielenterveys- ja kuntoutuspalveluista, joista vastaavat tällä hetkellä hyvinvointialueet. Lappeenrannan kaupunki korostaa, että pelkkä työnhakijuuteen ohjaaminen ei riitä nostamaan kohderyhmän työkykyä, vaan tarjolla on oltava myös muita palveluita. Haastavissa tilanteissa elävien asiakkaiden tilanteiden arviointi edellyttää jo nyt Kansaneläkelaitoksen, hyvinvointialueiden ja työvoimapalveluiden oikea-aikaista yhteistyötä. Ohjaus työllistymistä edistävään monialaisen tuen yhteistoimintamallissa tarjottavien palvelujen piiriin on mahdollista jo nykyisen lainsäädännön nojalla heti asiakkaan palvelutarpeen niin edellyttäessä (Laki työllistymisen monialaisesta edistämisestä, TYM). Kokemuksemme mukaan jo nyt moni toimeentulotuen asiakas, joka on työnhakija-asiakkuuden ulkopuolella ei ole motivoitunut edistämään omaa tilannettaan kohti työelämää tai koulutusta, jolloin he eivät ole TYM-asiakkaita.

Opiskelijoille esitetty kolmen kuukauden siirtymäaika ennen työnhakuvelvollisuutta sekä sen joustavan jatkamisen mahdollisuus on myönteinen ehdotus, joka mahdollistaa yksilöllisen tuen. Tämä voi ehkäistä opintojen keskeytymistä ja edistää yhteistyötä Kansaneläkelaitoksen, hyvinvointialueiden ja nuorille suunnattujen Ohjaamo-toimijoiden välillä.

Ensisijaisten etuuksien hakemisen velvoittavuuden lisäämistä harkittaessa on kiinnitettävä huomiota myös Kansaneläkelaitoksen palveluiden saatavuuteen. Etelä-Karjalassa palveluiden saavutettavuus on heikentynyt palvelupisteiden ja puhelinpalveluiden vähetessä sekä Kansaneläkelaitoksen paljon palveluita

tarvitsevien asiakkaiden asiakkuusvastaavapalvelun päätyttyä. Palveluiden saatavuuden haasteet heikentävät asiakkaiden valinnanvapautta. Monilla erityisen tuen tarpeessa olevilla asiakkailla ei ole riittäviä digivalmiuksia omatoimiseen sähköiseen asioimiseen tai liikkumismahdollisuuksia palvelupisteille. On vaarana, että palveluohjaus kaatuu muiden viranomaisten vastuulle ja vaatii lisä resurssointia.

Perusosan suuruuteen liittyvä lausuntopalaute:

Luonnos hallituksen esitykseksi toimeentulotukilain muuttamisesta sisältää useita keskeisiä ehdotuksia, joilla tavoitellaan järjestelmän selkeyttämistä ja julkisen talouden säästöjä. Esimerkiksi yksin asuvien ja vanhempiensa luona asuvien 18 vuotta täyttäneiden perusosan tasoa ehdotetaan leikattavaksi kolmella prosentilla, ja 150 euron ansiotulovähennyksen poistamista esitetään kaikkien täysi-ikäisten osalta. Näiden muutosten tavoitteena on muun muassa lisätä kannustavuutta hakeutua työhön tai koulutukseen, mikä on periaatetasolla kannatettavaa.

Lappeenrannan kaupunki esittää huolensa siitä, miten esitetyt muutokset vaikuttavat eri elämäntilanteissa oleviin henkilöihin, erityisesti niihin, joilla on haasteita työkyvyssä, terveydessä, koulutuksessa (oppimisen haasteet) tai elämäntilanteessa laajemmin. Monien toimeentulotukea saavien kohdalla työllistymisen esteet voivat olla niin merkittäviä, että pelkkä taloudellinen kannustin ei yksin riitä. Tällaisissa tilanteissa toimeentulon heikentyminen voi johtaa lisähaasteisiin arjen selviytymisessä.

Ammattikouluttamattomat nuoret korostuvat toimeentulotuen saajissa. Nykyiset toimeentulotukilaissa olevat Kansaneläkelaitoksen ilmoitusvelvollisuudet

sosiaalihuoltoon eivät vaikuta toimivan toivotunlaisesti eikä toimeentulotuen varassa olevia nuoria, joiden toimintakyky on alentunut ja joilla on vakavia elämänhallinnan ongelmia, tavoiteta edes sosiaalihuollon toimesta. Haluamme painottaa, että tällaiset nuoret eivät ole ensisijaisesti työllisyyspalveluiden vaan esimerkiksi erilaisten sosiaali-, mielenterveys- ja päihdepalveluiden tarpeessa. Perusosan alentaminen ei todennäköisesti kannusta tätä kohderyhmää työnhakuun.

Esityksessä on mukana ehtoja, joiden mukaan perusosan alentaminen ei saa vaarantaa henkilön kohtuulliseksi katsottavaa toimeentuloa. On hyvä, että esitykseen on kirjattu periaate, jonka mukaan

alentaminen voidaan tehdä vain, mikäli se ei vaaranna ihmisarvoisen elämän edellyttävän turvan mukaista välttämätöntä toimeentuloa eikä alentamista voida pitää muutoinkaan kohtuuttomana.

Toimeentulotuki on tarkoitettu viimesijaiseksi turvaksi. Ehdotetuilla muutoksilla voi olla vaikutuksia laajemmin paitsi yksilöiden hyvinvointiin myös palvelujärjestelmien toimivuuteen, eri viranomaisten rooleihin ja resurssitarpeisiin. Näitä vaikutuksia tulee arvioida mahdollisimman monipuolisesti ja pitkäjänteisesti osana lainsäädännön toimeenpanon valmistelua.

Tiedon saamiseen ja luovuttamiseen liittyvä lausuntopalaute:

Kansaneläkelaitoksen tiedonsaantioikeutta laajennettaisiin työttömyyskassoihin, mikä sujuvoittaa päätöksentekoa ja parantaa asiakkaiden yhdenmukaista kohtelua. Hallituksen esityksessä ehdotetut muutokset, kuten oikeus saada tietoja rahalaitoksilta ja muilta viranomaisilta, parantavat osaltaan järjestelmän

läpinäkyvyyttä ja estävät väärinkäytöksiä. Samalla on kuitenkin tärkeää huolehtia asiakkaiden yksilönsuojasta ja valinnan vapaudesta.

Kunnan rahoitusosuuden lisäämiseen liittyvä lausuntopalaute:

Kuntien rahoitusvastuuta sosiaaliturvasta on viime vuosina laajennettu huomattavasti. Vuoden 2025 alusta kuntien vastuuta työttömyysturvasta laajennettiin ja aikaistettiin, mikä poikkileikkaustilanteessa lisäsi kuntien rahoitusvastuuta yli 200 miljoonalla eurolla ja on kokonaisuutena noin 700 miljoonaa euroa. Kuntien nykyinen rahoitusvastuu toimeentulotuesta on liki 400 miljoonaa euroa. Kunnat rahoittavat sosiaaliturvaa siten yhteensä noin 1,1 miljardilla eurolla. Se vastaa liki yhden kunnallisveroprosentin tuottoa.

Kuntien tehtävänä on kunnille säädettyjen palveluiden järjestäminen. Sosiaaliturvan mittava rahoittaminen on heikosti perusteltavissa kuntien velvoitteeksi. Kunnilla on ilman ”sakkomaksujakin” riittävät kannusteet järjestää työllisyyspalvelut ja muut palvelut siten, että kuntalaiset työllistyvät ja voivat muutenkin hyvin. Sosiaaliturvan rahoitusosuudet lähinnä leikkaavat kunnilta rahoitusta, mitä tarvittaisiin palveluiden

järjestämiseen.

Esityksen tavoitteena on saada henkilöt hakemaan ensisijaista etuutta, joka on lähinnä työttömyysturva. Kunnat rahoittavat työttömyysturvastakin huomattavan osuuden ja esityksen tavoitteiden toteutuessa kuntien työttömyysturvamenotkin tulisivat kasvamaan. Näitä ei esitetä kompensoitavaksi millään tavoin.

Koska kunnille on siirretty vastuu työllisyyspalveluista ja kunnat rahoittavat kattavasti työttömyysturvaa, ei kunnilla pitäisi olla enää lainkaan rahoitusvastuuta toimeentulotuesta. Kuntien rahoitusosuutta toimeentulotuesta ei tule ainakaan kokonaisuutena kasvattaa. Mikäli kuntien rahoitusosuus juuri 18–24-vuotiaiden osalta nostettaisiin sataan prosenttiin, tulisi muiden

ikäryhmien toimeentulotuen kuntien rahoitusosuutta alentaa niin, ettei kuntien euromääräinen rahoitusvastuu kokonaisuutena lisäännä.

Asumismenojen tarkentamiseen liittyvä lausuntopalaute:

Toimeentulotuen muutoksilla on iso vaikutus myös ihmisten asumiseen. Varsinkin kohtuuhintaisessa vuokra-asumisessa, jossa vuokranmääritys tehdään omakustannusperiaatteella, on odotettavissa entistä suurempia haasteita asukkaiden vuokranmaksukyvyssä. Lappeenrannan kaupungin omistama vuokra-asuntoyhtiö Lappeenrannan Asuntopalvelu Oy tarjoaa kohtuuhintaista vuokra-asumista. Yhtiön rajoitusten alaisten vuokra-asuntojen keskivuokrahinta vuonna 2025 on 11,80 ja kustannusten nousun myötä myös vuokrankorotuspaineita on olemassa. Keskimääräinen vuokra-asunnon koko on 52m² ja keskivuokraksi määräytyy laskennallisesti 613,60 eur/kk. Asunnonhakijoilla yli 40%:lla tulotaso jää alle 1000 eur/kk.

Vaikka toimeentulotukea ei ole varsinaisesti tarkoitettu kattamaan asumisen kustannuksia, on sillä vuokranmaksukyvyn alennuttua merkitystä asukkaalle

vuokranmaksun turvaamisessa. Vaikka tilastollisesti kohtuuhintaisessa vuokraasumisessa ei ole huomattu häätöjen määrän suurta muutosta on asukkaiden

vuokramaksukyvyssä kuitenkin nähtävissä vaikeuksien lisääntyminen. Erilaisia maksujärjestelyitä joudutaan käyttämään, jotta voidaan turvata asunnon säilyminen ja ehkäistä asunnottomuuden uhkaa.

Vaikutusten arviointiin liittyvä lausuntopalaute:

Hallituksen esityksen kokonaisuuden monimutkaisuuden ja sosiaaliturvaan tehtävien erilaisten yhtäaikaisten muutosten ja leikkausten vuoksi kokonaisvaikutuksia on erittäin haasteellista arvioida aukottomasti.

Lappeenrannan kaupunki pitää hyvänä, että hallituksen esitys tähtää vähentämään lapsiperheiden tarvetta viimesijaiselle turvalle. Koska kyseessä on kuitenkin viimesijaiseen tukimuotoon kohdistuvat säästötoimet, jotka kohdistuvat myös lapsiperheisiin, voivat uudistuksen vaikutukset olla hyvin pitkäkestoisesti hyvinvointia heikentäviä. Negatiivisten vaikutusten minimoimiseksi tulee varmistaa monialaisten tukipalveluiden palveluketjujen toimivuus ja eri toimijoiden palvelujen yhteiskehittäminen.

Esityksessä todetaan, että vaikutukset voivat lisätä kolmannen sektorin palvelujen tarvetta esimerkiksi ruoka-apun tarpeeseen ja asunnottomuuden ehkäisyyn liittyvien palveluiden osalta. Järjestötyön merkitys tulee lisääntymään samoin kolmannen sektorin toimijoiden avustustarpeet. Tämä kasvattaa painetta lisätä sekä kuntien että valtion (ruoka-aputoimijat) järjestöille kohdistamaa avustusmäärärahaa.

Mahdollisten muutosten vaikutusten arviointiin tulee panostaa ja se tulee toteuttaa monipuolisesti ja pitkäjänteisesti osana lainsäädännön toimeenpanon valmistelua.

Muu lausuntopalaute:

Kuten lausunnossamme luonnoksesta hallituksen esitykseksi yleistukea koskevaksi lainsäädännöksi totesimme, "Etelä-Karjalan työllisyysalue pitää tärkeänä, että osissa tehtävässä sosiaaliturvan kokonaisuudistuksessa huomioidaan kokonaisuus ja uudistuksen eri osien suhde toisiinsa. Sosiaaliturvan kokonaisuudistuksessa on huomioitava ne henkilöt, joilla on vian, vamman tai sairauden haasteita, jotka vaikeuttavat työnhakua ja työn vastaanottamista. Nykytilanteessa työkyvyttömät tai osatyökykyiset ovat työttöminä työnhakijoina työttömyysturvaetuudella, vaikka he tarvitsisivat heidän työkykyinsä räätälöidyn työpaikan, erityisen tuen, pitkäkestoista kuntoutusta tai eläkeratkaisun. Ratkaisut tulisivat olla yksilöllisiä sekä saatavan etuuden että tarvittavan tuen suhteen." Huomioiden se, että esityksessä ei viitata sanallakaan valmisteilla olevaan yleistukeen, voidaan kysyä, tuleeko kokonaisuus huomioiduksi riittävällä tavalla sosiaaliturvan kokonaisuudistettaessa.

Natunen Sanna

Lappeenrannan kaupunki - Lappeenrannan kaupunginhallitus 23.6.2025